

Katarzyna Skalska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Instytut Pedagogiki

Wsparcie społeczne a satysfakcja z życia studentów z niepełnosprawnością

Social support and life satisfaction of students with disabilities

Streszczenie: Studiowanie osób z niepełnosprawnością staje się zjawiskiem coraz bardziej powszechnym na polskich uczelniach wyższych. Obok podejmowanych przez uczelnie działań pod kątem dostosowania procesu dydaktycznego ważne jest także poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o predyktory satysfakcji życiowej studentów z niepełnosprawnością. Zamierzeniem niniejszego artykułu jest określenie charakteru związku pomiędzy satysfakcją życiową studentów z niepełnosprawnością a otrzymywanym wsparciem społecznym. Artykuł przedstawia wyniki badań przeprowadzonych na grupie 101 studentów z niepełnosprawnością, studiujących w różnych ośrodkach akademickich w Polsce. Przeprowadzona analiza korelacyjna wykazała istotne pozytywne związki między otrzymywanym wsparciem społecznym a satysfakcją z życia badanych. Analiza empiryczna pokazuje, że dla studentów z niepełnosprawnością ważne jest wsparcie społeczne otrzymywane od nauczycieli akademickich i kolegów z uczelni, którzy wspierają ich w wypełnianiu obowiązków wynikających z roli społecznej. Znaczenie kontaktów społecznych dla studentów z niepełnosprawnością potwierdzają także uchwycone zależności pomiędzy satysfakcją z życia a wsparciem otrzymywanym od osób z najbliższego otoczenia badanych: krewnych, kolegów z osiedla, a także sąsiadów.

Słowa kluczowe: pedagogika specjalna, studenci z niepełnosprawnością, satysfakcja życiowa, wsparcie społeczne

Abstract: Studying of people with disabilities becomes an increasingly common phenomenon at Polish universities. Beside the activities undertaken by the universities for the adaptation of the educational process it is also important to find answers to the question about the predictors of life satisfaction of students with disabilities. Research objective of this article is to determine the nature of the relationship between life satisfaction of students with disabilities, and obtained social support. The article presents the results of tests carried out on a group of 101 students with disabilities studying in vari-

ous academic centers in Poland. Correlation analysis showed significant positive associations between social support and a satisfaction with life in the surveyed students with disabilities. Empirical analysis shows that for students with disabilities it is important to support the social benefits of teachers and colleagues from the university who support them in fulfilling the obligations arising from their social role. The importance of social interaction for students with disabilities also confirm the apparent relationship between life satisfaction of surveyed students and the support received from those closest to the respondents: relatives, colleagues from the neighbourhood, as well as neighbours.

Keywords: special education, students with disabilities, life satisfaction, social support

Wprowadzenie

Osoby z niepełnosprawnością coraz częściej podejmują decyzję o kontynuacji edukacji na poziomie wyższym. Studiujące osoby niepełnosprawne stają się częścią społeczności akademickiej, a tym samym mają szansę na tworzenie trwałych więzi psychicznych i społecznych, mogą również rozwijać zainteresowania i nabywać nowe wzory zachowań społecznych wynikających z roli studenta. Wiedza i kompetencje osiągnięte w okresie studiowania przygotowują osoby z niepełnosprawnością do wykonywania w przyszłości obowiązków zawodowych o charakterze twórczym lub badawczym, związanych z kierowaniem zespołem [Garbat, 2011]. Studiowanie staje się dla osób z niepełnosprawnością szansą na lepszą przyszłość, bogatsze przeżywanie rzeczywistości oraz kształtowanie osobowości. J. Sowa [2004] wymienia trzy ważne płaszczyzny wpływu relacji na rozwój studenta, które dotyczą także studenta z niepełnosprawnością:

- 1) relacje pozwalają na zaspokojenie podstawowych potrzeb społecznych studenta, w tym potrzeby bezpieczeństwa,
- 2) relacje przyczyniają się do intensyfikacji rozwoju studenta w sferze intelektualnej, emocjonalnej, moralnej,
- 3) pozytywne relacje w grupie studenckiej zwiększają umiejętności komunikacyjne, a także utrwalają konstruktywne normy współżycia i współpracy.

Okres studiowania jest więc ważnym etapem w życiu młodego człowieka, zaś w przypadku osób z niepełnosprawnością jest istot-

nym elementem procesu rehabilitacji społecznej i zawodowej. Stanowi także o przygotowaniu do funkcjonowania w warunkach współczesnego społeczeństwa. Lata studiowania są również szczególnym okresem moratorium, w którym młode osoby z niepełnosprawnością mogą rozwinąć kompetencje społeczne [Żuraw, 2008]. J. Arnett [za Harwas-Napierała, 2012] wyodrębnia okres „stającej się dorosłości”, której przedział wiekowy zawiera się w granicach od 18. do 25.-29. roku życia. Charakterystyczną jego cechą jest „bycie pomiędzy” dwoma okresami rozwojowymi: adolescencją i dorosłością, z czym wiąże się wyższy poziom niezależności w podejmowaniu decyzji, stawianiu celów, a także poszukiwanie własnej drogi życiowej. Studiowanie osób z niepełnosprawnością przyczynia się do zmiany wizerunku osoby z niepełnosprawnością [Cierpiałowska, 2009]. Uzyskanie dyplomu uczelni wyższej potwierdza, że osoby te mogą rozwijać swoje predyspozycje, zainteresowania i pasje. Niepełnosprawność może stać się wtedy jedną z wielu cech osobowych, a tym samym zejść na dalszy plan w kontekście bogactwa innych cech [Lipińska-Lokś, 2011].

W czasie studiów osoba niepełnosprawna podlega wpływom różnych sił społecznych, takich jak: grupa rówieśnicza, nauczyciele akademicy, organizacje społeczne. W tym okresie kształtują ją nie tylko trudności wynikające z jej niepełnosprawności, ale także pozytywny wpływ środowiska akademickiego [Wojciechowski, 2003]. Studiowanie pozwala na wykorzystanie swojego potencjału rozwojowego dzięki aktywności wynikającej z pełnienia roli studenta. [Kowalik, 2003]. Zgodnie z definicją zaproponowaną przez B. Hajduk [1993, s. 18], studiowanie przyczynia się do kształtowania pozytywnych zmian w osobie studenta: „studiowanie to samodzielna, zamierzona forma uczenia się, która prowadzi do względnie trwałych zmian w zachowaniu się. Zmiany te najczęściej związane są z wyższym poziomem wiedzy i umiejętności”. Przytoczone zdania wskazują na kompensacyjną rolę uczelni wyższej, polegającą na wyrównywaniu braków osoby studiującej wynikających z czynników środowiskowych (np. pochodzenie ze środowiska wiejskiego) lub po-

czucia niepełnowartościowości studenta. Zadanie kompensacyjne uczelni jest realizowane m.in. przez: wyrównywanie braków z poprzednich etapów edukacji, przekazywanie kompetencji kulturowych, wzbogacanie doświadczeń w kontaktach interpersonalnych [Jaskot, 2002]. Funkcja ta może zostać zrealizowana, gdy student podejmie działania związane ze spełnieniem wymagań akademickich takich jak: uczęszczanie i przygotowanie do zajęć akademickich, pisanie prac dyplomowych, a także uczestniczenie w wydarzeniach związanych z życiem uczelni.

Okres studiowania pociąga za sobą zwiększenie niezależności życiowej, przejawiającej się w samodzielnym zaspakajaniu własnych potrzeb życiowych. Często bowiem studia wiążą się z wyprowadzeniem się studenta z domu rodzinnego, a wtedy obok zadań akademickich staje on również przed problemami związanymi z prowadzeniem własnego gospodarstwa domowego. Wykonywanie nowych obowiązków wynikających z roli studenta wymaga zaangażowania nie tylko osoby niepełnosprawnej, ale także innych osób z jej otoczenia. Studenci, z racji posiadanej niepełnosprawności, narażeni są na następujące rodzaje problemów:

1. Funkcjonalne – wynikają one z niekorzystnie dla osób niepełnosprawnych zorganizowanego otoczenia. W tej grupie problemów znajdują się bariery architektoniczne (studenci z niepełnosprawnością ruchową), bariery komunikacyjne (studenci z niepełnosprawnością słuchową), bariery informacyjne (studenci z niepełnosprawnością sensoryczną);
2. Edukacyjne – wiążą się z trudnościami związanymi z nabywaniem przez studentów z niepełnosprawnością nowej wiedzy i umiejętności. Problemy te mogą powstawać w wyniku niedostatecznie dostosowanego do potrzeb studentów o różnych rodzajach niepełnosprawności procesu dydaktycznego, a także z obniżonego poziomu samooceny i samoakceptacji;
3. Psychospołeczne – mogą przejawiać się w pozostawaniu na uboczu życia akademickiego. Studenci z niepełnosprawnością przeżywają negatywne emocje, takie jak: lęk, wyobcowanie, osamotnienie. Nara-

zeni są także na etykietowanie i stygmatyzację, która polega na negatywnym odróżnianiu się od grupy rówieśniczej;

4. Ekonomiczne – związane są z dodatkowo obciążonym budżetem domowym wydatkami związanymi z leczeniem, rehabilitacją, zakupem sprzętu zwiększającego samodzielność osoby z niepełnosprawnością [Parchomiuk, 2010].

Zmaganie się z opisanymi sytuacjami problemowymi w codziennym funkcjonowaniu na studiach staje się dla studenta z niepełnosprawnością łatwiejsze, gdy może liczyć na pomoc ze strony rodziny i rówieśników. Relacje koleżeńskie i rodzinne, obok wymiaru towarzyskiego jak w przypadku studentów pełnosprawnych, nabierają również charakteru wsparcia społecznego. Interakcja społeczna, która ma charakter wsparcia społecznego polega na pokonywaniu sytuacji problemowej, dokonywana zaś jest poprzez wymianę emocji, informacji i działań [Sowa, 2004]. Takie ujęcie jest zgodne z wyjaśnieniami A. Axera [za Kirenko, 2002], który obok rozumienia wsparcia związanego z funkcjonowaniem instytucji pomocowych podkreśla rolę osób z najbliższego otoczenia. Mogą one swoimi uczuciami, zachowaniem, a także postawą wywierać pozytywny wpływ na zdrowie psychiczne i fizyczne osoby niepełnosprawnej. Wsparcie społeczne znajduje odbicie w różnych sferach życia człowieka, dlatego literatura przedmiotu wymienia jego następujące rodzaje:

- wsparcie emocjonalne, którego zasadniczą rolą jest przekazywanie osobie w trudnej sytuacji emocji podtrzymujących, uspokajających, wyrażanie troski i pozytywnego stosunku. Ten rodzaj wsparcia wpływa korzystnie na samoocenę i samopoczucie;
- wsparcie informacyjne, polegające na przekazaniu treści przyczyniających się do lepszego zrozumienia sytuacji, położenia życiowego czy problemu. W tym rodzaju wsparcia istotną rolę odgrywa informacja zwrotna o podejmowanych działaniach;
- wsparcie instrumentalne, które wiąże się już z przekazaniem informacji o charakterze instruktażowym, zawierającym wskazówki, jak należy postępować w danej sytuacji,

- wsparcie rzeczowe, odnoszące się do świadczenia pomocy materialnej, rzeczowej, finansowej [Sęk, Cieślak, 2013].

Dodatkowo wymieniane jest jeszcze wsparcie wartościujące, które polega na potwierdzaniu znaczenia i wartości osoby dla życia społecznego [Kowalik, 1996; Kirenko, 2002].

Pełnienie przez osobę niepełnosprawną roli studenta pozytywnie wpływa na wzmacnianie i budowanie poczucia własnej wartości, ale wiąże się także z dużą ilością sytuacji trudnych, które mogą być obciążające w codziennym funkcjonowaniu [Byra, Parchomiuk, 2010]. Badania nad młodzieżą akademicką pokazują, że osoby pełnosprawne w większości deklarują pomoc studentom niepełnosprawnym w sytuacjach, w których o taką pomoc poproszą. Tylko niewielki procent studentów stwierdza, że nie potrafi udzielić właściwej pomocy studentom z niepełnosprawnością [Witek, Kazanowski, 2006; Kazanowski, 2010]. Postawa studentów jest zgodna z szeroką definicją wsparcia społecznego, która podkreśla sieci pozytywnych interakcji międzyludzkich opartych na zasadzie pomocniczości [Krause, 2007]. Studiowanie wydłuża okres tworzenia więzi z grupą rówieśniczą, w którym studenci z niepełnosprawnością mogą budować trwałe relacje koleżeńskie i przyjacielskie. Zbudowane przez młodą osobę niepełnosprawną sieci wsparcia naturalnego będą mogły przyczynić się do lepszego jej funkcjonowania w społeczeństwie, ponieważ może ono skutecznie zastępować wsparcie instytucjonalne [Krause, 2007]. Badania wśród studentów, którzy doświadczali wsparcia społecznego w okresie sesji wykazały, że ci, którzy spostrzegali wyższy jego poziom ze strony rodziny lub oceniali, że posiadają większą sieć wsparcia społecznego mieli obniżoną cytotoksyczność komórek układu immunologicznego. Wyniki tych badań pokazują, że wsparcie społeczne wpływa korzystnie także na stan zdrowia człowieka [Sęk, Cieślak, 2013].

Studenci z niepełnosprawnością mogą mieć jednak trudności z zaspokojeniem potrzeby kontaktów społecznych, co wynika m.in. z następujących przyczyn:

- niechęć do podtrzymywania kontaktów z rówieśnikami, zarówno pełnosprawnymi, jak i niepełnosprawnymi;
- postawy roszczeniowe wobec osób, które mogą służyć pomocą;
- trudność w artykułowaniu własnych problemów [Dryżałowska, Żuraw, 2006].

W związku z wymienionymi trudnościami studenci z niepełnosprawnością oczekują większego poziomu wsparcia społecznego od osób ze swojego otoczenia niż go faktycznie otrzymują. Wykazują zwiększone zapotrzebowanie na wsparcie społeczne w wymiarze afirmacyjnym i praktycznym [Byra, 2010].

Wsparcie społeczne jest ważnym aspektem budowania jakości życia osób z niepełnosprawnością. Jakość życia to termin, który jest związany z pojęciem satysfakcji z życia, dobrostanem, mądrością życiową, pozytywnym postrzeganiem życia, zadowoleniem, samopoczuciem. Jest pojęciem, które doczekało się w literaturze przedmiotu wielu opracowań, ale jest różnie definiowane przez badaczy poszukujących wskaźników i zmiennych, jakie by mogły precyzyjnie je wyrazić. Zgodnie z hierarchiczną strukturą jakości życia zaproponowaną przez D. Felce [Sękowski, 2006]:

- jakość życia jest definiowana w kategoriach warunków życia,
- jakość życia jest ujmowana w kategoriach osobistej satysfakcji z życia,
- jakość życia jest definiowana jako połączenie warunków życia i satysfakcji z życia.

Jest równoznaczna z dobrostanem, na który składają się obiektywne wyznaczniki, a także ich subiektywną oceną, zgodnie z osobistymi wartościami. Do czynników obiektywnych należą m.in.: warunki mieszkaniowe, poziom wykonywania usług, wielkość dochodu na członka rodziny. Subiektywne czynniki świadczące o jakości życia wiążą się z przeżywaniem tych warunków, jak i zachodzącymi w jednostce procesami psychicznymi [Derbis, 2000].

Satysfakcja z życia jest definiowana jako aspekt poznawczy jakości życia, czyli to, w jaki sposób osoba spostrzega i ocenia zaspokajanie swoich potrzeb i aspiracji. Obok satysfakcji życiowej występuje

także aspekt afektywny, który jest związany z samopoczuciem przeżywanym przez jednostkę każdego dnia [Czechowska-Bieluga, 2012]. Pytanie o satysfakcję z życia, a także związany z nią dobrostan jest istotne, ponieważ badania wykazują, że pozytywne emocje i dobry nastrój przyczyniają się pozytywnie do myślenia twórczego oraz zwiększonej zdolności rozwiązywania problemów. Ponadto osoby przeżywające pozytywne emocje częściej inicjują kontakty z innymi ludźmi i są bardziej skłonne do wyrażania sympatii wobec nowo poznanych osób [Czapiński, 1992]. Natomiast mniejsza ilość i jakość relacji społecznych może prowadzić do stanów depresyjnych, a więc znacznego obniżenia poczucia jakości życia [Sobol-Kwapińska, 2007]. Osoby z niepełnosprawnością mogą być ze względu na doświadczane bariery w życiu społecznym narażone na wykluczenie społeczne, a tym samym na mniejszą liczbę relacji społecznych. Ponadto, ze względu na niepełnosprawność, mogą doświadczać negatywnych postaw wobec siebie. Jak wykazują badania A. Sękowskiego [2006], przyczynami, które wyzwalają w osobach pełnosprawnych negatywne emocje wobec niepełnosprawności jest lęk przed nowością oraz trudność w tolerowaniu wieloznaczności. Wrogie postawy wobec osób niepełnosprawnych mogą prowadzić do poczucia zagrożenia, lęków, przekonania o niskiej wartości swojej osoby. Efektem tego mechanizmu będzie obniżone poczucie jakości życia. Badania prowadzone wśród studentów z niepełnosprawnością pokazują, że posiadają oni znacznie niższe poczucie satysfakcji z życia niż studenci pełnosprawni. Przejawiają mniejsze zadowolenie z przeżywania codzienności, a także oceniają własne życie jako odległe od preferowanego ideału [Byra, Parchomiuk, 2010]. Dlatego tak ważne jest poszukiwanie predyktorów satysfakcji z życia studentów z niepełnosprawnością.

Metodologiczne założenia badań własnych

Zamierzeniem badawczym jest określenie charakteru związku pomiędzy satysfakcją życiową studentów z niepełnosprawnością a otrzymywanym wsparciem społecznym.

Sformułowano następujące problemy badawcze:

1. Jaki jest poziom satysfakcji z życia mierzony Skalą Satysfakcji z Życia (SBWL) badanych studentów z niepełnosprawnością?
2. Jaki jest poziom wsparcia społecznego mierzony Skalą Wsparcia Społecznego K. Kmiecik-Baran u badanych studentów z niepełnosprawnością?
3. Czy istnieje, a jeżeli tak, to jaki jest charakter związku między wsparciem społecznym a satysfakcją z życia u badanych studentów?

W odniesieniu do pytania badawczego o charakterze zależnościowym wysunięto hipotezę o pozytywnym związku między uwzględnionymi zmiennymi. Przyjęto, że przy wysokim poziomie wsparcia społecznego studenci z niepełnosprawnością będą odczuwali większy poziom satysfakcji życiowej, zaś niski poziom wsparcia społecznego może skutkować mniejszym poziomem satysfakcji z życia [Glińska, Cezak, Lewandowska, Brosowska, 2014]. Działanie wsparcia społecznego zostało opisane jako „efekt główny”, który podkreśla jego korzystny wpływ na zdrowie i dobrostan, ponieważ pozwala człowiekowi na poczucie przynależności, wpływające pozytywnie na samopoczucie psychiczne człowieka [Sęk, 2001].

Materiał empiryczny został zebrany za pomocą Skali Satysfakcji z Życia (SWLS) oraz Skali Wsparcia Społecznego K. Kmiecik-Baran. Pierwszy kwestionariusz zawiera pięć stwierdzeń odnoszących się do życia osoby badanej. Wynik testu wskazuje ogólne poczucie satysfakcji z życia [Juczyński, 2001]. Drugi kwestionariusz zawiera stwierdzenia odnoszące się do czterech rodzajów wsparcia społecznego: informacyjnego, instrumentalnego, wartościującego i emocjonalnego. Osoba badana określa, w jakim stopniu dany rodzaj wsparcia odnosi się do grup społecznych: rodziny, rówieśników, nauczycieli, sąsiadów oraz obcych [Kmiecik-Baran, 1995].

W badaniach uczestniczyło łącznie 101 studentów z ośrodków akademickich z całej Polski. Badania były przeprowadzane w czasie ogólnopolskich spotkań studentów niepełnosprawnych. W grupie badanych przeważały kobiety z niepełnosprawnością (65-64%),

w wieku od 19 do 37 lat. Średnia wieku badanych studentów wyniosła 23 lata ($SD=3,15$). Większość studentów kształciła się w trybie stacjonarnym (94-93%), a także angażowała się w życie akademickie, o czym można wnioskować na podstawie miejsca zbierania kwestionariuszy - ogólnopolskich wydarzeń angażujących studentów z niepełnosprawnością. Studenci badanej grupy kształcili się na następujących kierunkach studiów: ekonomiczne (17 osób), pedagogiczne (14 osób), informatyka (6 osób), turystyka (5 osób), socjologia (5 osób), historia (5 osób), filologia (5 osób). W grupie znaleźli się także reprezentanci kierunków technicznych, a nawet dwie osoby studiujące pielęgniarstwo. Inne kierunki studiów były reprezentowane przez pojedyncze osoby. Zdecydowaną największą grupę badanych stanowili studenci kształcący się w Lublinie (47-46,53%), następnie studenci z Poznania (12-11,88%), Łodzi (9-8,91%), Krakowa (9-8,91%), Częstochowy (4-3,96%), Katowic (4-3,96%), Legnicy (4-3,96%), Torunia (2-1,98%), Zielonej Góry (2-1,98%), Włocławka (1-0,99%).

Struktura badanej grupy pod kątem niepełnosprawności kształtowała się następująco. Zdecydowaną większość badanych stanowili studenci ze schorzeniami narządu ruchu (43-42%), na następną grupę składali się studenci, których niepełnosprawność klasyfikowana na podstawie orzeczeń o stopniu niepełnosprawności wskazywała na przyczyny wynikające z chorób przewlekłych (20-19,8%). W badaniu uczestniczyli także studenci z niepełnosprawnością sensoryczną: wzroku (11-10,8 %) i słuchu (12-11,8 %), a także 4 osoby chorujące psychicznie (3,96 %).

Analiza wyników badań własnych

Rezultaty badań własnych wskazują, że studenci z niepełnosprawnością mają w większości (70%) przeciętne poczucie satysfakcji z życia. Wysokie poczucie satysfakcji z życia posiadało 16% badanych studentów (tab. 1). Najmniej liczną była grupa, która charakteryzowała się niskim poziomem satysfakcji życiowej i wynik ten dotyczył 14% badanych. Analizując swoje życie w kategoriach ideału, warunków

życiowych, a także osiągania najważniejszych celów, badani studenci oceniają je jako przeciętne oraz na wysokim poziomie.

Tabela 1. Satysfakcja z życia badanych studentów z niepełnosprawnością

	M	SD	Zakres wyników	Przedziały wyników					
				wysokie		przeciętne		niskie	
				N	%	N	%	N	%
Satysfakcja z życia	20,96	5,85	5-35	16	16	70	70	14	14

Badani studenci z niepełnosprawnością otrzymują najwyższy poziom wsparcia od rodziców ($M=30,68$) i rodzeństwa ($M=26,45$) (tab. 2). Rodzice na najczęściej udzielają badanym wsparcia instrumentalnego ($M=7,96$) i informacyjnego ($M=7,77$), w nieco mniejszym zakresie wsparcia emocjonalnego ($M=7,75$) i wartościującego ($M=7,20$). Kolejną grupą, od której badani otrzymują wsparcie na wysokim poziomie jest rodzeństwo. Rodzeństwo na najwyższym poziomie udziela wsparcia emocjonalnego ($M=6,85$), następnie wsparcia instrumentalnego ($M=6,66$) i informacyjnego ($M=6,65$).

Krewni są również ważnym źródłem wsparcia emocjonalnego ($M=6,53$), jednak na wyższym poziomie tego rodzaju wsparcia udzielają koledzy z uczelni ($M=6,76$). Nauczyciele akademicki badanym studentom z niepełnosprawnością udzielają w najwyższym stopniu wsparcia emocjonalnego ($M=5,59$). Natomiast źródłem wsparcia informacyjnego dla badanych są koledzy z uczelni ($M=6,50$) oraz nauczyciele akademicki ($M=5,98$). Rozkład wyników w zakresie wsparcia pokazuje, że badani otrzymują najwięcej wsparcia od rodziców i rodzeństwa, a także kolegów z uczelni. Sąsiedzi i koledzy z osiedla to grupy, które udzielają badanym mniejszego wsparcia, najmniejszego zaś – osoby obce.

Tabela 2. Wsparcie społeczne otrzymywane przez badanych studentów z niepełnosprawnością

Źródło wsparcia	Wsparcie informacyjne		Wsparcie instrumentalne		Wsparcie wartościujące		Wsparcie emocjonalne		Wsparcie społeczne – wynik ogólny	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Rodzice	7,77	2,36	7,96	2,49	7,20	2,57	7,75	2,32	30,68	8,34
Rodzeństwo	6,65	3,08	6,66	3,10	6,29	3,05	6,85	2,85	26,45	11,01
Inni krewni	6,08	2,70	5,40	2,68	5,96	2,56	6,53	2,51	23,97	8,81
Koledzy z uczelni	6,50	1,94	5,30	2,33	6,57	2,40	6,76	1,98	25,13	6,43
Koledzy z osiedla	4,42	3,11	3,76	3,17	4,38	3,02	5,02	3,33	17,58	11,38
Sąsiedzi	3,98	2,70	2,90	2,67	4,02	2,87	4,71	3,00	15,61	9,64
Nauczyciele	5,98	2,32	3,38	2,50	4,37	2,38	5,59	2,64	19,32	7,69
Obcy	3,77	2,53	2,12	2,26	3,21	2,76	3,59	2,75	12,69	7,93

Przeprowadzona analiza korelacyjna ujawniła istotne pozytywne związki między otrzymywanym wsparciem społecznym a satysfakcją z życia u badanych studentów z niepełnosprawnością. Ustalono pozytywną korelację między wsparciem informacyjnym otrzymywanym od krewnych i sąsiadów a zadowoleniem z życia. Wsparcie instrumentalne kolegów z osiedla sprzyja satysfakcjonującej ocenie własnego życia. Co istotne, wyższej satysfakcji z życia w grupie badanych towarzyszy otrzymywane wsparcie wartościujące od nauczycieli. Stwierdzono także pozytywny związek między wsparciem emocjonalnym uzyskiwanym od kolegów z uczelni a satysfakcją z życia badanych studentów. Natomiast wsparcie ogólnie rozumiane otrzymywane od kolegów z osiedla pozytywnie koreluje z satysfakcją życiową.

Tabela 3. Korelacja wsparcia społecznego i satysfakcji z życia u badanych studentów z niepełnosprawnością

Źródło wsparcia	Wsparcie informacyjne a satysfakcja z życia	Wsparcie instrumentalne a satysfakcja z życia	Wsparcie wartościujące a satysfakcja z życia	Wsparcie emocjonalne a satysfakcja z życia	Wsparcie społeczne – wynik ogólny a satysfakcja z życia
Rodzice	0,18	0,00	0,15	0,08	0,12
Rodzeństwo	0,17	0,10	0,11	0,18	0,15
Inni krewni	0,41*	0,09	0,15	0,17	0,18
Koledzy z uczelni	0,16	0,11	0,09	0,40*	0,18
Koledzy z osiedla	0,17	0,56*	0,19	0,16	0,32*
Sąsiedzi	0,33*	0,09	0,13	0,09	0,16
Nauczyciele	0,09	0,08	0,54*	0,11	0,17
Obcy	0,14	0,16	0,12	0,08	0,16

* $p < 0,05$

Podsumowanie

Celem niniejszego opracowania było przeanalizowanie relacji między satysfakcją życiową a wsparciem otrzymywanym przez studentów z niepełnosprawnością. Uchwycony związek między satysfakcją życiową a zmienną, jaką jest wsparcie otrzymywane od osób z najbliższego otoczenia potwierdza postawioną w artykule hipotezę. Stwierdzono przy tym, iż wprawdzie wsparcie pozytywnie koreluje z satysfakcją życiową, ale jest ono jednocześnie ściśle związane z konkretną grupą osób wspierających. Analiza empiryczna pokazuje zatem, że dla studentów z niepełnosprawnością istotnym elementem budowania satysfakcji życiowej jest wsparcie społeczne. Nauczyciele akademicy i koledzy z uczelni wspierają badanych w wypełnianiu obowiązków wynikających z pełnionej roli społecznej. Przy tym wsparcie instrumentalne pochodzące od kolegów z uczelni często wymaga od pełnosprawnego rówieśnika również zaangażowania na

poziomie emocjonalnym, a tym samym świadczy o dobrej jakości relacji. Natomiast wsparcie wartościujące, którego udzielają nauczyciele akademicy wiąże się, podobnie jak w przypadku grupy rówieśniczej, z większym zaangażowaniem w nauczanie studentów z niepełnosprawnością. Ten rodzaj wsparcia podtrzymuje pozytywną samoocenę, a tym samym przyczynia się do przeżywania pozytywnych emocji. Pozytywne komunikaty potwierdzają ważność studentów z niepełnosprawnością dla życia społecznego oraz wzmacniają ich pozytywny wizerunek w środowisku akademickim. Uzyskane rezultaty badań potwierdzają znaczenie roli krewnych i sąsiadów w kształtowaniu jakości życia badanych, szczególnie w aspekcie wsparcia informacyjnego. Ten rodzaj wsparcia otrzymywany od osób, które nie są najbliższą rodziną wzbogaca perspektywę spojrzenia na własne życie, świadczy o dobrej jakości relacji, ale także dostarcza pozytywnych bodźców w interakcji społecznej. Otrzymywanie tego rodzaju wsparcia potwierdza zakorzenienie studentów z niepełnosprawnością w otoczeniu społecznym. Znaczenie rozwijania kontaktów społecznych dla kształtowania jakości życia badanych potwierdza zidentyfikowana zależność pomiędzy poziomem wsparcia instrumentalnego otrzymywanego od kolegów z osiedla a satysfakcją życiową. Relacje z rówieśnikami, z którymi kontakt nie jest narzucony przez wspólne obowiązki pozwala na budowanie interakcji społecznych opartych na zasadzie dobrowolności, wspólnych zainteresowaniach, upodobaniach lub innych ważnych dla obu stron powodów. Okres studiowania to ostatni etap edukacji, który przygotowuje młode osoby z niepełnosprawnością do pełnienia ról społecznych takich jak: pracownik, małżonek, członek społeczności lokalnej itp.

Analiza satysfakcji z życia w powiązaniu z oceną otrzymywanego wsparcia społecznego pozwala na spojrzenie z perspektywy samych studentów z niepełnosprawnością w taki sposób, by okres studiowania został przez tę grupę społeczną optymalnie wykorzystany [Dykcik, 2013]. Z punktu widzenia społecznego, edukacyjnego i rehabilitacyjnego studiowanie osób z niepełnosprawnością jest osiągnięciem, które jest wskaźnikiem zmian społecznych zachodzących

w obrębie zmiany paradygmatu niepełnosprawności. Indywidualny model niepełnosprawności, w ramach którego osoba z niepełnosprawnością funkcjonowała tylko w obrębie szkolnictwa specjalnego powoli zostaje przekształcony w społeczny model niepełnosprawności, w którym osoba z niepełnosprawnością ma możliwość realizowania projektu swojego życia w oparciu o własne predyspozycje, wartości i oczekiwania.

Bibliografia

- Bujnowska A., 2009, *Uwarunkowania postaw studentów pedagogiki wobec osób niepełnosprawnych*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Byra S., Parchomiuk M., 2010, *Psychospołeczne przystosowanie studentów z niepełnosprawnością*, w: Byra S., Parchomiuk M. (red.), *Student niepełnosprawny. Wybrane konteksty*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Byra S., 2010, *Percepcja wsparcia i osoby wspierającej studentów niepełnosprawnych*, w: Byra S., Parchomiuk M. (red.), *Student niepełnosprawny. Wybrane konteksty*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Byra S., 2013, *Wsparcie otrzymywane i spostrzegane przez osoby z uszkodzeniem rdzenia kręgowego – rola zasobów osobistych*, w: Sidor-Piekarska B. (red.), *Kompetentne wspieranie osób z niepełnosprawnością*, Wyd. KUL, Lublin.
- Chodkowska M., Kaznowski Z., 2006, *Szanse i zagrożenia edukacji integracyjnej w kontekście jakości życia osób z ograniczeniami sprawności (na podstawie opinii nauczycieli różnych typów szkół)*, w: Palak Z. (red.), *Jakość życia osób niepełnosprawnych i nieprzystosowanych społecznie*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Cierpiałowska T., 2009, *Studenci z niepełnosprawnością. Problemy funkcjonowania edukacyjnego i psychospołecznego*, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków.
- Czapiński J., 1992, *Psychologia szczęścia. Przegląd badań i zarys teorii celulowej*, Akademos, Warszawa.

- Czechowska-Bieluga M., 2012, *Poczucie jakości życia studentów pracy społecznej i kierunków ekonomicznych. Analiza porównawcza*, Akapit, Toruń.
- Derbis R., 2000, *Szczęście w życiu biednych i bogatych*, w: Derbis R. (red.), *Jakość rozwoju a jakość życia*, Zakład Psychologii WSP, Częstochowa.
- Dykcik W., 2013, *Złożone uwarunkowania, realia, perspektywy zwiększania dostępności i pozytywnej oceny jakości studiów wyższych osób z niepełnosprawnościami (przegląd literatury i syntetyczne refleksje)*, w: Tylewska-Nowak B., Dykcik W. (red.), *Student z niepełnosprawnościami w szkole wyższej*, Wyd. UAM, Poznań.
- Dryżałowska G., Żuraw H., 2006, *Szanse i bariery zatrudnienia niepełnosprawnych absolwentów szkół wyższych*, w: Ochonczenko H., Paszkowicz M.A. (red.), *Potrzeby osób niepełnosprawnych w warunkach globalnych przemian społeczno-gospodarczych*, t. 2. Impuls, Kraków.
- Garbat M., 2011, *Młodzież z niepełnosprawnością w kształceniu akademickim*, w: Ochonczenko H., Czerwińska M., Garbat M. (red.), *Osoby z niepełnosprawnością w szkole wyższej. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo UZ, Zielona Góra.
- Glińska J., Cezak E., Lewandowska M., Brosowska B., 2014, *Wsparcie społeczne a satysfakcja z życia osób z chorobą niedokrwinną serca, „Problemy Pielęgniarstwa”, nr 22.*
- Hajduk B., 1993, *Profesjonalizacja studentów: dynamika zjawiska*, Wydawnictwo WSP im. T. Kotarbińskiego, Zielona Góra.
- Jaskot K., 2002, *Funkcje szkoły wyższej jako instytucji edukacyjnej. Edukacyjne dyskursy*, w: <http://ip.univ.szczecin.pl> [dostęp: 5.05.2012].
- Juczyński Z., 2001, *Narzędzie pomiaru w promocji i psychologii zdrowia*, Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa.
- Kowaluk M., Bieganowska A., 2010, *Edukacja akademicka osób niepełnosprawnych*, w: Byra S., Parchomiuk M. (red.), *Student niepełnosprawny. Wybrane konteksty*, Wyd. UMCS, Lublin.

- Kazanowski Z., 2010, *Postawy studentów wobec osób niepełnosprawnych – przegląd badań*, w: Byra S., Parchomiuk M. (red.), *Student niepełnosprawny. Wybrane konteksty*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Kirenko J., 2006, *Jakość życia w niepełnosprawności*, w: Palak Z. (red.), *Jakość życia osób niepełnosprawnych i nieprzystosowanych społecznie*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Kmieciak-Baran K., 1995, *Skala wsparcia społecznego. Teoria i właściwości psychometryczne*, „Przegląd Psychologiczny”, nr 38.
- Kowalik S., 2003, *Dorosłość osób niepełnosprawnych w świetle koncepcji sfery utraconego rozwoju*, w: Rzedzicka K., Kobylańska A. (red.), *Dorosłość, niepełnosprawność, czas współczesny. Na pograniczach pedagogiki specjalnej*, Impuls, Kraków.
- Kirenko J., 2002, *Wsparcie społeczne osób z niepełnosprawnością*, Wyższa Szkoła Umiejętności Pedagogicznych i Zarządzania, Ryki.
- Krause A., 2007, *Ryzyko osłabienia wsparcia społecznego jako podstawowy dylemat współczesnej rehabilitacji*, w: Palak Z., Bartkowicz Z. (red.), *Wsparcie społeczne w rehabilitacji i resocjalizacji*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Lipińska-Lokś J., 2011, *Osoba z niepełnosprawnością w roli studenta – możliwości i ograniczenia (przegląd zagadnień)*, w: Ochonczenko H., Czerwińska M., Garbat M. (red.), *Osoby z niepełnosprawnością w szkole wyższej. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo UZ, Zielona Góra.
- Mianowska E., 2014, *Odroczona dorosłość – studia: czas nauki, pracy czy rozrywki?*, w: Derbis R., Baka Ł. (red.), *Oblicza jakości życia*, Wydawnictwo im. S. Podobińskiego Akademii im. J. Długosza, Częstochowa.
- Parchomiuk M., 2010, *Radzenie sobie z problemami przez studentów niepełnosprawnych*, w: Byra S., Parchomiuk M. (red.), *Student niepełnosprawny. Wybrane konteksty*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Rzedzicka K.D., 2002, *Studiowanie osób z niepełnosprawnością w szkołach wyższych – oczywistość czy społeczny dylemat*, w: Chodkowska M. (red.), *Wielowymiarowość integracji w teorii i praktyce edukacyjnej*, Wyd. UMCS, Lublin.

- Sęk H., 2001, *O wieloznacznych funkcjach wsparcia społecznego*, w: Cierpiałowska L., Sęk H. (red.), *Psychologia kliniczna i psychologia zdrowia*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań.
- Sęk H., Cieślak R., 2013, *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: Sęk H., Cieślak R. (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, PWN, Warszawa.
- Sękowski A., 2006, *Postawy społeczne a poczucie jakości życia osób niepełnosprawnych*, w: Palak Z. (red.) *Jakość życia osób niepełnosprawnych i nieprzystosowanych społecznie*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Sobol-Kwapińska M., 2007, *Żyć chwilą? Postawy wobec czasu a poczucie szczęścia*, Wyd. KUL, Lublin.
- Sowa J., 2004, *Podmiotowość studenta w procesie kształcenia*, w: Rumiński A. (red.), *Jakość życia studentów*, Impuls, Kraków.
- Sowa J., 2004, *Relacje interpersonalne w procesie wsparcia społecznego osób niepełnosprawnych*, w: Palak Z., Bartkowicz Z. (red.), *Wsparcie społeczne w rehabilitacji i resocjalizacji*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Witek A., Kaznowski Z., 2006, *Możliwości funkcjonowania osób niepełnosprawnych w roli studentów uczelni wyższych. Komunikat z badań*, w: Palak Z., Lewicka A., Bujnowska A. (red.), *Jakość życia a niepełnosprawność – konteksty psychopedagogiczne*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Wojciechowski F., 2003, *Przestrzeń życiowa w niepełnosprawności człowieka*, w: Rzedzicka K.D., Kobyłańska A. (red.), *Dorostłość, niepełnosprawność, czas współczesny. Na pograniczach pedagogiki specjalnej*, Impuls, Kraków.
- Żuraw H., 2008, *Udział osób niepełnosprawnych w życiu społecznym*, Żak, Warszawa.